

НОВІ НАПРЯМИ ФІЛОСОФСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

УДК 141: 572+796.011

Михайло Ібрагімов

ФІЛОСОФІЯ СПОРТУ В СОЦІОДИНАМІЦІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ І ГУМАНІТАРНОГО НАУКОЗНАВСТВА

Розгляд спорту і фізичної культури через антропологічно-орієнтовану праксеологію дозволяє здійснити аналітичну підготовчу роботу до формування нової трансдисциплінарної галузі знань – “філософії спорту”, яка б поєднала розгалужений масив гуманітарних фізкультурно-спортивних наук у цілісну світоглядно-методологічну концепцію формування сучасної філософської парадигми фізичного виховання і спорту.

Ключові поняття: спорт, фізична культура, філософія спорту, творчість, гуманітаристика.

Теоретична і практична актуальність проблеми полягає в тому, що сучасні соціокультурні трансформації детермінують спорт як феномен ціннісно-смиислового змісту життєтворчості людини, оскільки визначають специфіку входження її у навколишній світ. Поряд із пізнавальною і практично-перетворюючою діяльністю людини спорт активізує фізичну й рухову активність її тілесності і тим створює своєрідну *спортивну реальність*, “світ спорту”, що вимагає філософського осмислення.

У контексті багатовимірних науково-природничих і гуманітарних досліджень актуалізується філософсько-інтегративний світоглядний дискурс спорту, який прагне виробити методологічні засади осмислення впливу спорту на існування людини в сучасному техногенному середовищі. Виникає практична і теоретична потреба у формуванні “філософії спорту” як нового напрямку культурно-антропологічних досліджень і навчальної дисципліни, поки що майже відсутніх у вітчизняних студіях.

Практичний інтерес до “філософії спорту” зумовлюється низкою причин, серед яких виділимо три основні:

1) кризовий стан здоров'я населення, який сучасна медикаментозна терапія самотужки подолати не в змозі, а тому на порядок денний ставиться питання про пошук соціокультурних спонук до культивування людської тілесності, формування інтересу до активних занять фізичною культурою і спортом;

2) інституалізація сучасного спорту і трансформація його з аматорського в професійний, формування на його основі потужної бізнес-структури інсценує всі вади та переваги нинішнього культурно-цивілізаційного процесу, активно впливає на всі грані життя суспільства, що стало приводом неоднозначних оцінок;

3) у суспільно-громадській думці зберігається консервативне ставлення до спорту як довільної та дозвільної форми буттєвості, а в соціальній політиці за яскравими декларативними гаслами відсутня належна турбота про забезпечення фінансово-матеріальних умов розвитку масової фізкультури і спорту.

Теоретична актуальність “філософії спорту” зумовлюється тим, що фізкультурно-спортивна галузь знань знаходиться в стані переходу від експериментально-прикладного етапу до формування відповідної теоретичної частини, яка б, з одного боку, узагальнила здобутий у спорті емпіричний досвід адаптації людини до навколишнього середовища, а з іншого – інтегрувалась у загальне наукознавство, що передбачає застосування філософської методології, до чого закликають фахівці (В.М. Платонов, Т.Ю. Круцевич, М.В. Дутчак, М.М. Булатова).

Метою статті є розкриття нового підходу щодо дослідження місця філософії спорту як трансдисциплінарної галузі знань у загальному культурно-історичному процесі. Зокрема, мова йде про вплив, який спричиняє спортивна культура на сучасні процеси формування загальної наукової картини світу і намагається дати відповіді на питання, “що є наукового в науці?”, “що є культурним в культурі?” У спортивній

культури перетинаються праксеологія як вчення про доцільність людської діяльності й гуманістики, як її культурологічного напрямку, який розглядає людину – творця власної життєдіяльності.

Вік інформаційних технологій різко ускладнює картину світу, у якому живе людина, змінює сфери її життєдіяльності, їх місце і роль у загальному культурно-історичному цивілізаційному процесі. Тепер перед людиною постає вже не тільки 1) світ натуральної природи; 2) світ техніки, що постає матеріальним втіленням досягнень людського розуму; 3) духовний світ у всіх його багатогранних формах (мистецтво, філософія, релігія, наука тощо); а ще й 4) віртуальний світ, який насичує, збагачує й спотворює реальні комунікативні зв'язки між людьми уявними символами.

Що ж відбувається із сучасною, так званою “загальною” культурою, продуктом, взірцем котрої є наразі фізична?

Щоб відповісти на поставлене питання, здійснимо короткий схематичний екскурс у чисельні напрацювання гуманітаріїв, які стурбовані грізним наступом цивілізації, новітніх технологій і глобалізації на надбання культурної спадщини людства. Економісти, політологи, митці, релігієзнавці активно запроваджують у своїх наукових дослідженнях методи соціокультурного виміру, який, по суті, є антропософським, бо філософія акумулює свої дискурси на людину, на пізнання її сутності. “Людиномірність” стає центральною, провідною темою, визначальним критерієм поступу науки, яка завжди вважалась основою культури, показником того, наскільки людина освоїла навколишній світ і стала його свідомим володарем. У різноголосій поліфонії тих учених, яких хвилює людська доля, все більш потужнішим стає голос фахівців фізкультурно-спортивної галузі, де яскраво відлунюють усі перипетії культурно-цивілізаційних змін. Спорт як сфера суспільної життєдіяльності в процесі історичних модифікацій пройшов довготривалий шлях, на якому його цілі, цінності і смисли постійно наповнювалися новим змістом.

Віртуалізація світу суперечливо відображається на фізкультурно-спортивній сфері життєдіяльності суспільства. З одного боку, вона створює нові загрози щодо його існування, оскільки наскрізна комп'ютеризація нехтує фізичну силу як продуктивну складову історичного розвитку, а спорт є одним із видів тілесної практики входження людини у світ, пов'язаних з фізичними навантаженнями. З іншого, попри все, возвеличує його тим, що висуває в перші ряди культурологічних практик як один із найважливіших способів життєтворчості, фізичного самозбереження людини.

Якщо розвивати висловлену думку, то слід зазначити, що логіка сучасних, як і попередніх кризових явищ, пов'язана зі зміною способів освоєння людиною світу, а саме: у його звільненні від рутинних, важких природно-фізичних умов існування і виходу за межі безпосереднього процесу матеріального виробництва, що створює можливість для реалізації сутнісної сили людини – творчості.

Вважалося, що кількість людей, зайнятих у сфері науки, освіти, управління, обслуговування, – це показник ефективності суспільної організації праці. Але всякий прогрес в одних областях, як свідчить історія, супроводжується регресом в інших. Так, у сучасних умовах разом із популярним терміном “інформатизація” не менш поширеним став термін “гіподинамія”. Захоплення комп'ютерними технологіями призводить до того, що людина поступово втрачає свою фізичну, а отже, і соціальну активність. Життєві ситуації вона намагається “програвати” не в живій дійсності, а віртуально і в результаті стає безпорадною перед реальними викликами, що виникають. У свідомості людини відбувається заміщення тілесної “самості” з реальної на уявну. Вона перестає відчувати тіло як межу свого сутнісного, унікального, своєрідного, неповторного “Я” і як з'єднувальну ланку зі всією натуральною природною тілесністю. Цим применшується усвідомлення людиною своєї власної індивідуальної самоцінності.

Якщо соціологи сучасне цивілізоване суспільство називають “суспільством високого модерну”, то психологи вважають його “високостресовим”, а філософи – хворим. Дійсно, йдеться про поступову втрату людиною ролі творця свого життя, вона стає розгубленою під пресом постійно мінливих соціальних вимог: у професії, освіті, харчуванні, інформованості. Відомий сучасний французький філософ Ж. Бодріяр вважав “парадоксом глобалізації” той факт, що величезний потік інформації, який мав би вести до “абсолютного прогресу”, обертається дезінформацією, оскільки відбувається її передозування, яке вже важко засвоюється людиною. Передозування інформацією веде, на його думку, до ентропії – фізичної форми нівелювання системи [1]. Ряд учених заявляє про те, що людина своєю фізичною організацією з врахуванням її індивідуальної фізіології важко пристосовується до швидкоплинного світу, а її інтелектуальні й фізичні можливості постійно вичерпуються.

Ця нова парадигма безпосередньо стосується фізичної культури як одного з найголовніших видів людської життєдіяльності, оскільки вона докорінно змінює уявлення про невичерпні фізичні можливості людини (М.М. Амосов, І.І. Брехман та ін.). До недавнього часу основною “ідеєю спорту” була вимога граничних фізичних навантажень (спорт високих досягнень) і на цій основі виявлення, завдяки тренуванням, прихованих фізичних потенцій.

Виникає філософське питання: якщо все, що в організмі людини раніше було приховано, а тепер вичерпано, то які подальші перспективи розвитку спорту? Сьогодні дуже часто можна спостерігати, що досягнення високих показників у спорті стає залежним від анаболічних стероїдів, і якщо ця тенденція буде надалі прогресувати, то наяву ми будемо бачити не природне, а штучне фізичне тіло людини. Спорт з еталонного, зразкового виду фізичної культури перетворюється на самообман. Ця ілюзія може бути більш посилена внаслідок бурхливого розвитку генної інженерії. Якщо до цього додати, що сучасна медицина не може впоратися із засиллям “мутації” хвороб і постійно збільшується кількість дітей, які народжуються з патологічними відхиленнями, то стає гострим питання про роль і місце сучасного спорту як соціокультурного феномену.

В історії людства протягом століть співіснували два суперечливі підходи щодо визнання його культурологічної цінності: одна лінія аргументації орієнтувалась на те, щоб не визнавати за спортом його культурної цінності й презентувати як прояв культурного занепаду. Прихильники спорту відкидали подібний погляд і звинувачували тих, хто його ганьбив, у недорозвинутості, а то й відсутності їх особистісної культури. Але спорт із позицій власної самодостатності завжди намагався ради ствердження своєї репутації відповідати тим критеріям загальної концепції культури, котра ігнорувала його.

На перших етапах відродження спорту він сприймався як розважально-довільне заняття заможних верств населення, аристократів або ж вважався витівками гультьйського гурту. А ж до того часу, коли англієць російського походження Є. Сандов організував у Лондоні школу бодібілдингу, словосполучення “спорт” і “культура” раніше навіть не могли мислитись. Річ у тім, що поняття “культура” завжди пов’язувалось із освіченістю, вона вважалася духовно-інтелектуальним заняттям і передбачала наявність у поведінці людей, що нею володіють, певні моральні чесноти, такі як добропорядність, чемність, взаємоповажність, шанобливість, шляхетність. Класичне розуміння культури, яке завжди пов’язувалось з “вишуканими матеріями”: театром, музикою, літературою, мистецтвом, виштовхувало спорт поза межі його функціонування, а заняття ним вважалось ознакою культурного занепаду. Негативістське ставлення до спорту супроводжувало всю його історію й зберігається ще і в наші дні.

Якщо у всіх філософських повчаннях, починаючи з давніх часів, фізичному вихованню приділялася пильна увага, то відносно спорту оцінки його культурологічної значущості неоднозначні, а часом і прямо протилежні.

Приміром, відомий філософ О. Шпенглер, що пророкував на початку ХХ століття “занепад Європи”, виключав спорт зі світу культури і розглядав його як “абсолютно безплідне вміння, яке не збагачує душу...” [8]. Неомарксистський критик спорту, засновник “негативної діалектики” А. Адорно говорив про “мазохістський момент” у ньому [8].

Подібне ставлення до спорту супроводжує його впродовж усієї історії розвитку. Розглядаючи людину як біосоціальну істоту, позитивіст Герберт Спенсер вважав, що в спорті відсутні морально-етичні підстави, а ті його види спорту, які прямо заподіюють біль людині чи тварині, “є не більше ніж задоволення почуттів, успадкованих від дикунів, почуттів найнижчої властивості” [8].

Заперечення спорту в статусі культури історично спричинено протиставленням його фізичній культурі. Якщо спорт був огорнутий пафосом героїчності і юродства, то фізична культура завжди знаходилася серед гуманістичних цінностей, оскільки сприяла здоров'ю людини. Це започатковується з Древньої Греції, де в Олімпійських іграх брали участь атлети або ж, як їх тоді називали, “агоністи”, які своїми тілесно-фізичними здібностями намагалися здивувати вельможні верстви населення й отримували високі винагороди. Тоді ж існували ще й *гімнасти*, що вирізнялися своєю скромністю порівняно з претензійністю агоністів, бо займалися фізичними вправами з метою підтримання здоров'я і загального розвитку тіла і зовсім не виступали перед публікою. Більше того, між агоністами та гімнастами існувала ворожнеча, яка зумовлювалася зверхнім ставленням матеріально багатих і соціально привілейованих олімпійців. Якщо “агоністи” зазнавали нищівного висміювання з боку філософів та інших інтелектуальних діячів, то гімнасти всіляко ними підтримувалися. Член Міжнародного товариства олімпійських істориків (ISOH) культуролог Олексій Киласов пише, що легенда про екехірії стала частиною олімпійського міфу про “благородні ігри Древньої Греції” і, знову ж таки, “не відповідає дійсності. Багато сучасників ці Ігри благородними не вважають. Власне Ігри тоді називалися “агонії”, як зараз називають передсмертні судоми”, – констатує вчений [4].

Відомі також і протилежні думки мислителів про благородну, добродетельну, історичну місію спорту. Як зазначав у минулому сторіччі історик і письменник В. Ключевський, “спорт стає улюбленим предметом роздумів і скоро стане єдиним методом мислення”. Знаменитий романтик П'єр де Кубертен, розробляючи концепцію сучасного олімпізму, називав його “філософією життя”. “У олімпізму, – писав він, – немов у пучку сонячних променів, зібрані всі ті принципи, які сприяють досконалості людини” [7].

Поділяючи позиції барона П'єра де Кубертена, додамо: в сучасних умовах відновлення та пропаганди благородних ідеалів спорту філософія може бути ефективною перешкодою проти його дискримінації. Фундаментальний дослідник загальної історії фізичної культури і спорту Ласло Кун однозначно пов'язував стан і рівень їх розвитку залежно від ідеалів епохи. Він писав: “Ясно, що на основі ідеалу не можна оцінити фізичну культуру ніякого суспільства. Проте він (ідеал. – *І.М.*) чітко показує пануючу духовну установку, прийняті норми виховання, моралі та естетики, відображає ту систему цінностей, яка тим чи іншим чином є керівним принципом усіх членів суспільства” [3]. За минулі роки у світі різко змінюється суспільне сприйняття культури і спорту, а те, що у вітчизняному середовищі продовжує панувати думка про культурну вторинність спорту, можна сприймати як атавізм, “пережиток минулого”.

Історіософія спорту свідчить, що після тисячолітнього християнського засилля відродження спорту і фізичної культури відбувалося порізно, хоча спільним для них було філософське підґрунтя у вигляді антропоцентричної, а згодом натуралістичної філософії Нового Часу. На відміну від християнських ідей аскетизму в Новий час акцентується увага до *фізичної тілесності* людини, набувають поширення матеріалістично-

антропологічні екскурси (М.Г. Чернишевський, Л. Фойєрбах), філософсько-пантеїстичні уявлення про єдність божої і природної сутності людини, яка підлягає *вимірюванню* (вчення Б. Спінози про “монади”, де фізичне і психічне складають одне ціле).

Щоб показати культурологічну цінність спорту як культурного феномену, необхідно звернутись до тих явищ і тенденцій, які відбуваються в загальній культурі. Вона, як відомо, вже не є лейтмотивом, стимулом для індивідуального та суспільного життя, бо розпадається на часткові культури, на окремі види діяльності, субкультури, мультикультури і не відповідає *однаковим смисловим стереотипам*. Говорять про професійну культуру, культуру спілкування, про її сфери тощо, але при цьому залишається не з’ясованим питанням про культуру окремої особи. Сучасний спортсмен – це вже не просто фігурант глядацького шоу, а діяч культури, який створює у формах фізичної культури художній образ тілесно-духовного світу. Спорт – це його людська стихія, наповнена життєтворчою наснагою.

Щоб виділити специфічні особливості спортивної культури, зупинимось на цьому більш детально. На початку декларуємо, що спортивна культура вбирає і зберігає в собі традиційні загальнолюдські гуманістичні цілі і цінності, ідеали і смисли. У такому сенсі в українських реаліях спортивна культура виглядає як захисник загальнонаціональних вітчизняних традицій, оскільки опікується формуванням здорового способу життя і маніфестацією українських звичаїв доброчинності й толерантності. А тому передусім зупинимось на філософській мотивації культурних трансформацій, які відбуваються в загальноісторичному процесі.

Враховуючи те, що склалися дві традиції використання терміна “спорт” у широкому євро-американському розумінні всієї сукупності фізичної культури, фізичного виховання і власне спорту та пострадянського тлумачення останнього як виду фізичної культури, рано чи пізно прийдеться визначатись із поняттями “масовий спорт”, “кондиційний”, “прикладний”, “рекреаційний”, європейський рух під егідою ЮНЕСКО “спорт для всіх” тощо: називати їх спортом чи “фізкультурною”? Адже важко назвати учасника масового спорту “спортсменом”, а не “фізкультурником”. Власне, спортом у його первісній епістемі й звичному вітчизняному повсякденному алгоритмі світосприйняття можна називати лише “спорт високих досягнень”.

Отже, у тілесному образі людини надіндивідуальні чинники соціального характеру виявляються у різновимірності цільового призначення спорту і фізичного виховання, які інтегруються у фізичній культурі. У загальному світогляді, на якому базується суспільний ідеал, специфіка фізкультурно-спортивного полягає у формуванні людського *світовідчуття*. Якщо спорт демонструє зразки *досконалої людської тілесної статури*, у якій закладені потаємні демонічні сили, то фізичне виховання має інше смислове навантаження – *корегування співрозміненості людської тілесності*, яка постійно порушується в процесі життя і відновлюється завдяки застосуванню науково-виваженої методики рухової активності. На підставі різного соціально-цільового призначення спорту і фізичного виховання одні фахівці намагаються відокремити фізичну культуру і спортивну культуру (Л.І. Лубишева), а інші шукають якісь загальні інгредієнти, хоча очевидним об’єднувальним початком їх є *цілісна* тілесна й духовна природа людини.

Сьогодні у світі різко змінюється суспільне сприйняття культури і спорту, а те, що у вітчизняному середовищі продовжує панувати думка про культурну вторинність спорту, можна сприймати як атавізм, “пережиток минулого”.

Соціодинаміка сучасної культури порушила цілісність її розуміння як ідеалу, котрий орієнтує індивідуальну свідомість на зразки поведінки свого буття людини у світі. Відомий французький дослідник культури А. Моль наприкінці ХХ ст. назвав її “мозаїчною”, яка втратила силу в ролі лейтмотиву для індивідуального та суспільного

життя і перетворилась у дифузну “фонову” величину [6]. В наш час культура, на думку В.П. Люкевича, розпадається на окремі культури, “які не відповідають більш однаковим смисловим стереотипам і домінантним аксіологічним орієнтаціям”, а лише через різнобічну інтеріоризацію соціальних норм і моделей більшою чи меншою мірою досягає своєї єдності [5].

Відголосок розрізнення спорту, загальної фізичної культури, фізичного виховання зберігся й до наших днів у дискусіях про співвідношення цих понять, хоча в Україні, як і на всьому пострадянському просторі, склалася потужна об’єднана фізкультурно-спортивна галузь знань, яка інколи сором’язливо співвідносить себе з наукою, через прислівники “в”, “у”, “про”, “з”, називаючи себе: “наука в олімпійському спорті”, “кандидат наук з фізичного виховання і спорту”, “наука в фізкультурній галузі знань” та ін., замість того, щоб іменуватися “фізкультурно-спортивна наука”. На заваді формування такої сфери наукознавства, а в даному випадку – “людиназнавства” стоять дві протилежні – вітчизняна і західноєвропейська – традиції у визначенні змісту поняття “спорт” і “фізична культура”.

Цивілізація, як певний історичний етап у розвитку культури, фіксує попередні її здобутки й подальший напрям розвитку. Вона визначає місце і роль людини на даному етапі культурно-історичного процесу, створює її певні виклики, загрожує смертельною небезпекою, лякає “антропкатастрофою” і в той же час зваблює потішною комфортністю.

Цивілізація – це зручності в здійсненні людьми їх мрій про безтурботні умови життя, де кожний має те, що бажає. На рівні буденної свідомості цивілізація уявляється як чудодійна примара прогресивного розвитку, а минуле мариться дикунством, що належить попередньому поколінню. Цивілізація і культура залежні між собою величини і мають завжди конкретно-історичний зміст. Окрема людина залежна від соціальних обставин, є споживачем культури і заручником цивілізації. На рубежі століть взаємини людини з оточуючим середовищем завжди загострювались і перед новим поколінням нависала дамокловим мечем проблема його життя і смерті. Точніше – проблема виживання нового покоління в умовах, створених попередниками. Культура завжди пов’язувалася з традиціями, а цивілізація, як новий етап у розвитку культури, з новаціями, які руйнують попередньо усталені її форми. Цивілізація – це новації в культурі, це зіткнення застарілого і новаційного розуміння людських умов життя. Названі схематичні параметри виміру життя повсякчас переслідують людину у повсякденному визначенні її культурного статусу.

Як бачимо, у названих загальновідомих висхідних поняттях стосовно визначення загальної культури простежується взаємозв’язок основних параметрів: історія, наука і людина. Зв’язок їх створює передумови для різнобічних трактувань поняття “культура”. Характер їх зв’язку базується на різноманітних світоглядно-методологічних засадах: марксистської, екзистенціалістської та аналітичної, логіко-лінгвістичної філософії. Марксистська базується на *діяльнісному* розумінні людської сутності, а історію трактує як діалектико-закономірний, об’єктивно-природний, духовно-практичний процес. Екзистенціалістська спирається на багатовимірність людського буття, а його історія мислиться як *досвід* пережитого, процес олюднення природи і всього навколишнього середовища. Аналітична філософія поняття “культура” розглядає як словоутворення, що слугує домінантною у визначенні реальних процесів. Крім цього, існує ще безліч другорядних методологічних засад характеристики культури, виходячи з різноманітних духовних сфер буття людини: релігії і відповідно – релігійної культури; політики і відповідно – політичної культури; економіки і відповідно – економічної культури; права і відповідно – правової культури, спорту і відповідно – спортивної культури; філософії і відповідно – філософської культури тощо. Культура – це все, що оточує людину,

сфера її життєдіяльності, її життєтворчості. Коли ми вживаємо термін “спорт”, то розуміємо сферу життєдіяльності, що формує культуру тілесності, фізичну культуру її чисельними та різноманітними прикладними видами, адже в соціумі вони всі взаємопов’язані. Щоб розкрити специфіку спортивної культури, її цілі, цінності і смисли, необхідно з’ясувати прямі, безпосередні або побічні й опосередковані її зв’язки з іншими формами буття людини. *Однак, разом із тим “культура” і “людина” складають основу будь-яких культурологічних або антропологічних різноманітних багатобарвних інтерпретацій. Визначальним при цьому є світогляд, що акумулює в собі історичні досягнення культури і в той же час проектує її подальший розвиток. Світоглядна культура передує методологічному, науково-теоретичному конструюванню дослідницької практики. Культура – це практика входження людини в навколишній світ, яка передається з покоління в покоління, а тому “традиція” і “досвід” складають її основу.*

Для відповіді на поставлені питання щодо змісту “спортивної культури” більш детально зупинимося на основних філософських світоглядно-методологічних засадах визначення “загальної культури”. Предмет різноманітних філософських шкіл формує установку її бачення. В історіоцентричному предметі філософії марксизму ставиться питання про можливість впливу людини на хід подій, необхідності усвідомлення нею неминучості поступального суспільного розвитку, а в екзистенціалістському предметі філософії людина не виступає гвинтиком, який легко замінюється в механізмі історичного двигуна. Екзистенціалізм наполягає на унікальності почуттів окремої людини, унікальності її досвіду й незалежності від ходу історії.

Філософія марксизму у своїй основі своєрідно наслідує досократівську традицію космоцентричного, узагальненого, фундаменталістського мислення, коли в ній ставиться завдання з’ясувати субстанціональні підвалини людського життя. Ще й до цього часу багато вчених, у тому числі фізкультурно-спортивної галузі знань, дивляться на філософію як таку, що узагальнює досягнутий людством рівень пізнання, тобто як фундаментальну галузь знань. У раціоналістичному трактуванні культури вона виглядає як продукт людської творчості, що здійснює свій нормативний припис для всіх як “загальне правило”. На рівні буденної свідомості термін “культурний” сприймався як позитивний, правильний, як певна чеснота, що асоціювалась або з освіченістю, або з моральною чемністю, або добродійністю, або релігійністю та іншими. Кожна епоха наповнювала поняття “культура” новим змістом, залишаючи при цьому не лише уже сформований простір, а й стимули для новацій, тобто на основі культури створювались і відтворювались людські умови життя. На відміну від усіх біологічних істот природа не створила відповідно людській сутності умов існування і вона сама їх має створювати, використовуючи природний ресурс. Під тиском об’єктивних обставин визначаються суб’єктивні потреби й інтереси людини, що обумовлюють цілі її діяльності. На відміну від тварин людське життя доцільне, має усвідомлений характер, а у співвідношенні цілей і цінностей, як засобу їх досягнення, констатується *смысл* всього життєтворчого процесу.

Виходячи з такої логіки, зміст поняття “культура” мав би постійно наповнюватися досягненнями науки і практики, у всіх їх диференційних відтінках і нюансах, що відбуваються завдяки розширенню поля людської діяльності. Культура не спроможна обіймати надзвичайно широкий її діапазон, бо людські розумові здібності й палітра безпосередньо духовного осягнення світу вже не видаються безмежними. Не дивно, що і в спортивній культурі перестали наполягати на невичерпності резервних, потенційних функціональних тілесних можливостей людини. Більше того, інформаційні технології прискорили глобалізаційні процеси, ускладнили їх, роблять життя непередбачуваним і неможливим для прогнозування наслідків причин далі другого – третього ряду. Об-

меженість, тобто скороченість у часі й просторі, науково-прогностичної функції знань про навколишній світ знімає питання про фундаменталістський характер розуміння попередньої вибудованої парадигми “загальної культури”, яку інколи ще називають “великою”, або “грос-культурою”.

Екзистенціалістська філософсько-світоглядна методологія базується на після-сократівській традиції мікрокосмічного мислення й розглядає історичний процес як відчужений від людини, самодостатній, без її особистої участі у всезагальних творіннях. Історія виглядає як палітра для задоволення індивідуальних потреб та інтересів окремої людини, що її спостерігає, але не втручається, не зачіпає і не впливає на особистісні уподобання. Вона знаходиться десь там, поза межами кола її переживань, уболівань, турбот. Вона надіндивідуальна і “чужа для мене”, бо якщо і впливає на пересічного жителя планети під час її сходження до якихось не зрозумілих власних звершень, то спричиняє для окремої людини біль, страждання, невдоволення собою і всім, що існує. Екзистенціалістська філософія зазвичай здобувала популярність у кризові, переломні історичні часи. Криза, як медичний термін, фіксує перехідний стан із буття в небуття. Кризи ведуть до революції, які за визначеннями К. Маркса, є “локомотивами історії”. Осмислення революції проходить надзвичайно болісно в інтелігенції, що надзвичайно чутливо реагує, як “сіль землі”, на потрясіння ґрунтовних засад, суспільного буття людини. У таких ситуаціях вона позбавляється будь-якої точки опори в житті й пригнічено відчуває свою нікчемність, безпорадність, причетність до життя. Песимістичні настрої домінують у громадській думці, а культура сприймається як обов’язковий непотріб, хлам, якого і викинути прикро, і далі тягнути важко.

Так, російський екзистенціалізм Ф. Достоевського, Л. Шестова, В. Соловйова, М. Бердяєва, С. Трубецького заповнив інтелектуальну духовну еліту періоду зламу традиційного, укоріненого, общинного абсолютистського суспільного устрою і формувал револуційно-протестні настрої в неї. Німеччина, яка пишалася розквітом духовної культури і возвеличувала своїх мислителів і митців – І. Канта, Г. Гегеля, А. Айнштайна, Т. Баха, Л. Бетховена у ХХ столітті, розв’язала дві найбільш кровопролитні війни за світове панування, поставила під сумнів питання не лише гуманістичної спрямованості культури, а й взагалі її доцільність, дієвість. Її поразка, здавалось би, потужної технічно оснащеної вишколеної державної машини у війні з ледь-ледь поспіхом індустріалізованим СРСР, веде до сплеску екзистенціалізму як філософії розчарування, зневіри у прогрес людського розуму. Культура стала уявлятися чимось аморфним, ірраціональним, зайвим, що стомлює людину своїми нормативними приписами. Про спортивну культуру в такий час говорити було годі.

Отже, поняття “загальна культура” втратило свій історичний зміст. Зафіксоване в нормативних документах положення про те, що фізична культура і спорт є “частиною загальної культури”, є застарілим і не відповідає сучасним комунікативним реаліям. Водночас воно актуалізує питання змістовного наповнення загального поняття “культура”. Тим паче, що номінальний зміст культури постійно розширюється до неосяжних термінологічних обривів. Вважають, що існує близько двох тисяч різноманітних визначень культури. Практично всі гуманітарії та й природознавці, незалежно від предмета їх досліджень, користуються терміном “культура”. Ми також, характеризуючи “спортивну культуру”, не можемо обійтись без стислого коментування загальних тенденцій того, що відбувається в реальному культурно-історичному процесі.

Як раніше, так і в наш час орієнтація на матеріальні статки затьмарює всі інші думки, бо їх недостатність принижує людську гідність, а надмірність розбещує, та разом вони знищують специфічно людські якості: замість свободи – або поневолення, або вседозволеність, замість творчості – або деградація, або її імітація. Загальною закономірністю історичного процесу є посилений парадокс втрати людської сутності –

свободи й творчості завдяки накопиченому попередньому багатству. Парадокс: чим більше людина трудиться, тим більше стає залежною від наслідків своєї духовно-практичної діяльності.

Спортивна культура в такому ракурсі конструюється як соціально значуща і, можливо, єдина форма відтворення натурально-природного субстрату людської діяльності в його тілесно-фізичній організації не тільки як певного індивідуума, а як “образу світу” [2]. Поняття “образу” належить до інструментарію мистецтва, а “світ” – до філософського категоріального апарату. В обґрунтуванні змісту фізкультурно-спортивного світогляду ірраціоналістичні методи мистецтва знаходять своє застосування в науковій методології та філософсько-світоглядній культурі.

На підставі викладеного пропонується дефініція предмета “*філософії спорту*” як *трансдисциплінарної галузі знань, що зберігає традицію тілесного досвіду “входження людини в навколишній світ”, розкриває зміст ідеалів спорту і фізичної культури, а також досліджує специфіку їх втілення в сучасний цивілізаційний простір, створюючи цілісний образ людини в цілісному “тілесному образі світу”*.

Пісумовуючи, можна стверджувати, що філософія спорту – це філософія життєтворчості людини в її невідомому прагненні вийти за межі буденності й проникнути в таємниці незвіданого. Спорт – це жага людини досягти трансцендентального рівня свободи, що у філософському осмисленні виступає як проблема буття людини, яка дозволяє створювати різноманітні антропологічні проекти. В оптиці сучасного гуманітарного наукознавства у філософії спорту фокусуються всі перипетії культурно-цивілізаційного процесу, у яких поєднується життєві устремління людини в прагненні до свободи, прогресу, виходу за межі повсякденності і в той же час ушкоджені шаленими темпами зміни умов життя із загрозами антропокатастрофи. Спорт вищих досягнень символізує, з одного боку, вичерпаність людських можливостей швидкоплинної адаптації до зовнішніх викликів, а з іншого, – неподоланність стихій і її душі, що виявляється в прагненні до тілесного перевтілення.

1. Архангельська Н. Меланхолійний Ніцше : Інтерв'ю з Ж. Бодріаром [Електронний ресурс] / Н. Архангельська. – Режим доступу : <http://bgdrg.narod.ru/bodriar.htm>.
2. Бацунов С. М. Спорт і агресія: філософський аспект / С. М. Бацунов // Практична філософія. – 2008. – № 1. – С. 61–66.
3. Кун Л. Загальна історія фізичної культури і спорту / Л. Кун. – М. : Радуга, 1982. – С. 24.
4. Кыласов А. В. Окольцованный спорт. Истоки и смысл современного олимпизма / Алексей Кыласов. – М. : АИРО–XXI, 2010. – С. 192.
5. Люкевич В. П. Спорт как/и нездоровый образ жизни. / В. П. Люкевич // Парадигма здорового способу життя: духовні та фізичні компоненти. – К., 2010. – С. 110.
6. Моль А. Социодинамика культуры / Абраам Моль. – М. : Прогресс, 1973. – С. 46–84.
7. Петрова Н. Суспільно-економічна система і розвиток олімпійського руху / М. Петрова // Актуальні проблеми міжнародного олімпійського руху. – Софія : Софія Прес, 1980. – С. 28–44.
8. Столяров В. И. Спорт и культура (методологический и теоретический аспекты проблемы) / В. И. Столяров // Спорт, духовные ценности, культура. – М., 1990. – Вып. 1. – С. 84–209.

Consideration of sport and physical culture through an anthropologically-oriented praxeology allows to carry out analytical work preparatory to the formation of a new transdisciplinary field of knowledge – “philosophy of sport”, which will connect an extensive array of humanitarian physical culture and sports sciences in a holistic philosophical-methodological concept of formation of the modern philosophical paradigm of physical education and sport.

Keywords: *sport, physical culture, philosophy of sport, creativity, gumanistika.*